

Meşihat Makamının Dergisi: *Cerîde-i İlmîyye*

İsmail CEBECİ*

A- *Cerîde-i İlmîyye*'nin Özellikleri

Osmanlı Devleti'nde, Bâb-ı Meşihat tarafından, 1914-1922 yılları arasında "Meşihat-ı Celîle-i İslâmiyye'nin Cerîde-i İlmîyye-i Resmîyyesi" ibaresi ile neşredilen *Cerîde-i İlmîyye*, Bâb-ı Meşihat ile buna bağlı kuruluşlardan Fetvahâne ve şer'î mahkemelerin dini meselelerle ilgili fetva, hüküm ve kararlarının, medrese ve tekkelerle Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye gibi dinî kuruluşlara ait talimat, nizamname ve haberlerin duyurulması maksadıyla yayımlanmıştır.¹

Cerîde-i İlmîyye, 3 Receb 1332 [28 Mayıs 1914] tarihinde Şeyhülislam Ürgüplü Mustafa Hayri'nin teşebbüsü ile yayın hayatına başlamış² ve 1 Safer 1341 [23 Eylül 1922] tarihine kadar yayını sürdürmüştür.

İlgili yer ve kurumlara dağıtılan derginin satışa sunulmuş olduğuna dair bilgiler de bulunmakla³ birlikte derginin üzerinde fiyatına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Tirajı hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, derginin Meşihat makamına bağlı bütün taşra birimlerine gönderildiği dikkate alınrsa, tirajının azımsanmayacak bir sayıya ulaştığı tahmin edilebilir.⁴ Dergi, Meşihat kurumunun resmî dergisi olması hasebiyle meslekî bir dergi olarak yayın hayatını sürdürmüştür.

Dergide kullanılan dil Türkçe olmakla birlikte ihtiyaç hissedildiği zaman Arapça, Farsça, Tatarca ve Urduca dilleriyle de yazılar yayımlanmıştır.⁵ Bu durum özellikle cihad ile ilgili beyanname ve fetvalarda görülmektedir. Ayrıca farklı konulardaki bazı fetvaların soru ve cevap kısımlarının Arapça olarak yayımlanması da dikkat çekicidir.⁶

Aylık olarak çıkarılan derginin 74-75, 76-77 ve 78-79 numaralı sayıları bir arada yayımlanmış, ayrıca 5. ve 6. sayılar arasında "İslâh-ı Medârîse Dair Nüşa-i Fevkalade"

* Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1 Nesimi Yazıcı, "Cerîde-i İlmîyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. VII, s. 407.

2 Yazıcı, a.g.m., 407.

3 Yazıcı, a.g.m., 408; Sadık Eraslan, "Şeyhülislamlık Makamı ve Cerîde-i İlmîyye", Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, s. 176.

4 Eraslan, s. 176.

5 Örnek olarak bakınız: *Cİ*, sy. 7, s. 440-452 ve 480.

6 Bu durum özellikle Türkçe konuşmayan nüfusun Fetvahane'ye yönelttiği sorularda göze çarpar. *Cerîde-i İlmîyye*'nin 3. sayısının 103. sayfasında yer alan ve Güney Afrika'dan gönderildiği ifade edilen fetva bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir.

adını taşıyan özel bir sayı çıkarılmış [20 Zilkade 1332/10 Ekim 1914], ancak bu özel sayıya sıra numarası verilmemiştir. Saltanatın 1 Kasım 1922'de ilgası üzerine istifa eden Tevfik Paşa hükûmetiyle birlikte o dönemde Şeyhülislam Mehmed Nuri Efendi idaresindeki Bâb-ı Meşihat da ortadan kalkmış ve *Ceride-i İlmiyye*, 79. sayısıyla birlikte yayın hayatına son vermiştir.⁷

Derginin boyutları 16x24 cm. olup,⁸ sayfa adedi 30 ile 40 arasında değişmektedir. Yazılar genellikle tek sütun halinde olup ders programı, nasb ve tayin listesi, maaş çizelgesi ve istatistik bilgilerinin verildiği bazı bölümlerde tablo ve listeler kullanılmıştır. Derginin basım yeri olarak Matbaa-i Âmire ve Şehzadebaşı Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası zikredilmiştir.⁹

1918'e kadar "Meşihat-ı ulyâ mektupçuluğu" tarafından çıkarılan derginin yayını, Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin¹⁰ kurulmasından itibaren bu kurumun baş kitâbeti tarafından yürütülmüştür. Bundan sonra Mehmet Akif, derginin baş kâtipliğine tayin edilmiş, yayın sorumluluğunu üstlenmiş, bu sıfatla Dâru'l-Hikme karar ve beyannamelerini de kaleme almış ve 1920 Mayıs'ına kadar bu görevi sürdürmüştür.¹¹

Ceride-i İlmiyye yayınlarının Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'ye intikali, derginin yayın politikası ve muhtevası üzerinde de büyük değişiklikler meydana getirmiştir. 41. sayıya kadar ağırlıklı olarak Meşihat'a bağlı kurumlarla ilgili resmî ve idarî konulardaki yazı ve fetvaları ihtiva eden dergide, bu sayıdan sonra Dâru'l-Hikme'yi ilgilendiren yazılar, ilmî encümenlerin görüşlerini ihtiva eden yazı ve raporlar ve tanınmış ilim adamlarınca kaleme alınmış ilmî ve fikrî makalelere daha fazla yer verilmiştir.¹² Bir anlamda derginin, dinî irşad ve tebliğe yönelik yayınları arttırdığı ifade edilebilir.

B- *Ceride-i İlmiyye*'nin Önemi ve Çıkış Amacı

Ceride-i İlmiyye, Osmanlı devlet teşkilatı içinde önemli bir yere sahip olan Meşihat Makamı'nın neşrettiği resmi yayın organıdır. Bu anlamda dergi, birinci el bir kaynak olma niteliği ile devlet, cemiyet ve özelde Meşihat Makamı hakkında çok önemli resmi bilgiler içermektedir.

7 Yazıcı, a.g.m., 408.

8 Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu 1828-1928*, İstanbul, 1986, s. 60.

9 Bkz.: *Cl*, 1. sayı kapağı; *Cl*, sy. 63, s. 2028'de yer alan dipnot. Ayrıca bkz.: Duman, s. 60.

10 Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye 12 Ağustos 1334 [25 Ağustos 1918] tarihinde V. Mehmet Reşad ve Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi zamanında, son devirlerde imparatorluk ve İslam aleminde ortaya çıkan birtakım dinî meselelerin halli ve İslam'a yapılan hücumların İslam ahkâmına göre cevaplandırılması için kurulmuştur.

Bu teşkilat ayrıca halkın her türlü dinî ihtiyacını ilmî bir metotla karşılamak için her türlü neşriyatı ve beyannameleri ele almak ve halkı iç ve dış tehlikelere karşı aydınlatma misyonunu da taşıyordu. Komisyona başvuran yabancı ve Müslümanlara gerekli cevaplar verildiği gibi, basında İslam'a yapılan hücumlar da cevapsız kalmıyordu.

Fıkıh, ahlak ve kelâm komisyonlarından oluşan Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye kurulduktan dört sene sonra 1922'de kapatılmıştır. Bkz.: Sadık Albayrak, *Son Devrin İslam Akademisi Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye*, İstanbul, 1998, s. 9-11. Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'nin kuruluşuna dair kanun ile ilgili olarak bkz.: *Cl*, sy. 36, s. 1057. Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye resmî küşâdı için bkz.: *Cl*, sy. 38, s. 1123.

11 Yazıcı, a.g.m., s. 408.

12 Yazıcı, a.g.m., s. 408.

Bazı devlet kurumlarının işleyiş tarzı ve hiyerarşisi, makamlar ve kişiler arasındaki münasebetler, eğitim ile ilgili zamanın önemli kararları ve ders programları, özellikle fetvalara yansıyan toplum problemleri, insanları bilgilendirmek için yayınlanan fikrî, fikhî, kelamî ve diğer ilmî içerikli yazılar *Ceride-i İlmiyye*'yi modernleşme dönemi Türk hukuk tarihi araştırmacıları için çok değerli bir kaynak haline getiren unsurlardır.

Ayrıca 1914-1922 yılları gibi, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Harbi'nin yaşandığı, cemiyetin bilgilendirilmeye, dayanışmaya ve morale daha çok ihtiyacı olduğu zor zamanlarda yayınlanan *Ceride-i İlmiyye* bu ihtiyaçları karşılamayı hedeflemiş ve farklı yönleriyle söz konusu dönem içinde önemli bir yer tutmuştur.¹³ Diğer yandan sosyal, siyasi, kültürel vb. değişimlerin son derece yoğun olduğu bir dönemde çıkmış olması, derginin muhtevasını belirleyici ve zenginleştirici unsurlardan olmuştur.

Ceride-i İlmiyye'nin 1. sayısının hemen başındaki "ifâde-i mahsûsa", derginin neşredilme amacını çok iyi ifade etmektedir. Burada; İslam Şeriatı'nın yüce hükümlerinin uygulanması hususunda önemli görevleri bulunan Dâire-i Celile-i İlmiyye'ye dair resmî ve ilmî hususların dile getirecek bir derginin, bütün devlet memurları ile ilim ve marifet erbâbı için çok faydalı olacağı belirtilmiştir.

Ayrıca *Ceride-i İlmiyye*'de Meşihat dairesi, şer'î mahkemeler, medreseler ve diğer dinî kurumları ilgilendiren hususların yanı sıra Fetvahane'nin günlük meselelere dair vermiş olduğu fetvaların yayımlanması da hedeflenmiş, böylece insanların ibâdât ve muamelât alanında öğrenme ihtiyacı hissettikleri *müftâ bih* meseleleri yaygın olarak öğrenecekleri ve müslümanların dinî ve dünyevî maslahatlarını kolaylaştırmaya hizmet edecek ehil kimselerin de müslümanların bilgi seviyesini yükselteceği düşünülmüştür.¹⁴

¹³ Ayrıca bkz.: Eraslan, s. 177-178.

¹⁴ Bu ifadeler *Ceride-i İlmiyye*'nin hemen başında şöyle dile getirilmiştir:

İfâde-i Mahsûsa

Şer'at-ı garrâ-yı İslâmiyyenin ahkâm-ı âliyesini tatbik emrinde vezâif-i mühimme ile mükellef olan Dâire-i Celile-i İlmiyye'ye müte'allık husûsât-ı resmiyye ve ilmiyyenin ma'kesi olarak vücûda getirilecek bir mecmû'a-i mevkûtenin bi'l-umûm me'mûrîn-i devlet ve müntesibîn-i ilm ü ma'rifet için te'mîn eyleyeceği menâfi'-i adîde piş-i im'âna alınıp tevfi-kât-ı celile-i Samedâniyyeye istinâd ve rûhâniyyet-i mukaddese-i Nebevîyyeden istimdâd ile işbu *Ceride-i İlmiyye*'nin te'sîs ve neşrine ibtidâr olunmuştur.

Binâen aleyh *Ceride-i İlmiyye*'nin sahâifinde dâire-i Meşihat ile mehâkim-i şer'iyye ve medâris-i İslâmiyyeye ve sair müessesât-ı dîniyyeye ait şûûn-ı resmiyye ve ilmiyye görülebi-leceği gibi fetvâhâne-i âliden hâdisât-ı mütevâliye üzerine tahrîr edilen ve umûmun ittulâ'ı icâb eden fetâvâ-yı şerîfe dahi mütâlâ'a olunabilecektir.

Şu sûretle fetâvâ-yı şerîfenin fevâidini müstefîlere mahsûr kalmaktan kurtararak nâsın ibâdât ve mu'âmelâtta öğrenmeye muhtâc oldukları mesâil-i müftâ bihâyı ta'mîmen tefhîme ve âmme-i müsliminin mesâlih-i dîniyye ve dünyevîyelerini teshîle hizmet edecek olan *Ceride-i İlmiyye* erbâb-ı fazl u kemâlin makâlât-ı müfîde-i dîniyyeleri ile de tezeyyün ederek seviyye-i irfan-ı ümmetin i'lâsına gayretinden dahi hâli kalmayacaktır.

Sâha-i mesâisi ber-vech-i bâlâ bast u beyân olunan *Ceride-i İlmiyye* halife-i madeletkester Sultan Muhammed Hân-ı Hâmis hazretlerinin ahd-i güzîn-i hilâfet ve devre-i mübeccele-i saltanatlarında te'essüs etmiş olmakla mübâhî olunduğu gibi ilk nüshasını mefhar-i mev-cûdât aleyhi ekmelü't-tahiyât efendimiz hazretlerinin âlem-i vücûda nişâne-bahş-ı mes'adet oldukları leyle-i Regâib'le pîrâye-dâr-ı kemâl olan yevm-i mes'ûdda meydân-ı in-tişâra vaz' eylemekle şu tesâdüf-i müteymeni tevfi-kât-ı sübhâniyyeye mazhariyyet zımnında bir vesile-i tazarru' ittihâz eder. Bkz.: *Cl*, sy. 1, s. 1.

C- *Cerîde-i İlmîyye*'nin Genel Muhtevası

Toplumun genelini hedeflemekle birlikte esas olarak farklı görevlerdeki kişilerden oluşan çok geniş bir kitleye hitap eden *Cerîde-i İlmîyye*'nin muhtevası, farklı tür ve alanlardaki yazı, makale, resmî karar, fetva vb. bölümlerden oluşmuştur. Derginin içeriği başlıklar altında genel olarak şöyle özetlenebilir:¹⁵

Giriş Yazıları

Bazı sayılarda yer alan bu yazılar, besmele, hamdele ve salvele ile başlayan dua mahiyetinde yazılardır.¹⁶

İfade-i Mahsûsa

Çok az yerde karşımıza çıkan bu yazılar; belli bir meseleyi anlatmak, bazı görüşleri dile getirmek ve bazı faaliyetlerin keyfiyetini açıklamak için yazılmış yazılardır. Mesela 1. sayının başındaki ifade-i mahsûsa, derginin çıkış gayesini ve sağlayacağı faydaları konu edinir.¹⁷

Hatt-ı Hümâyün

Padişah tarafından şeyhülislam tayini ve cihad ilanı gibi önemli vesilelere binaen çıkartılan yazılı emirleri ifade eden hatt-ı hümâyünlara¹⁸ dergi içinde fazla rastlanmaz. Bu tür yazılarda padişah isminin yanında padişahın mührü ve tarih de bulunmaktadır.

İrâde-i Seniyye

Genelde kadıların azil ve tayini ile ilgili olan bu yazıların sonunda, padişah ve şeyhülislamın isimleri ile tarih bulunmaktadır. Bu tür yazılar, padişah tarafından verilen emirlerin daha sonra yazıya geçirilmesi ile meydana gelirler.¹⁹

Kavânîn ve Nizâmât

Devlet tarafından çıkarılan kanun ve nizamnameleri içine alan bu yazıların sonunda, tarihle birlikte padişah ve ilgili bütün nâzırların isimleri bulunmaktadır. Mevcut kanun ve nizamnameler, sadece Meşihat makamı ile ilgili olmayıp, kaza, maliye ve muhakeme usulü gibi başka konulara da değinir.²⁰

15 Burada *Cerîde-i İlmîyye*'nin farklı sayılarında tekrür eden ve derginin ana bölümlerini teşkil eden başlıklar hakkında bilgi verdiğimiz ifade etmeliyiz. Konu başlıkları hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyen araştırmacılar, dergi içinde yayımlanmış olan yıllık fihristlerden istifade edebilirler. 12. sayının sonunda 1. yıl, 21. sayı sonunda 2. yıl, 33. sayı sonunda 3. yıl, 48. sayı sonunda 4. yıl ve 62. sayı sonunda da 5. yıl fihristi bulunmaktadır. Sonraki seneler için fihrist yayımlanmamıştır.

16 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 1.

17 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 1-2.

18 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 2-3.

19 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 3; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 188.

20 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 13, s. 8-15; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 189.

Usûl-i Muhâkemât-ı Şer'iyeye Dair Nizamnâmeler

Şer'î mahkemelerde davaların ne şekilde ve hangi kaidelerle görüleceğini ifade eder. Ayrıca nizamnâmelerde yer alan maddeleri açıklayan yazılar yer alır.²¹

Fetâvâ-yı Şerîfe

Fetvalar *Ceride-i İlmiyye*'nin en dikkate değer bölümlerindedir.²² Derginin bir çok sayısında yer alan ve karakteristik özellikleri arasında yer alan fetvalar, günlük hayatın dinî problemleri ve toplumda yeni karşılaşılan meseleler ile ilgili soruları ve bunlara Meşihat makamı tarafından verilen cevapları ihtiva eder.²³ Fetvalar, genelde şeyhülislam imzası taşımakta olup sadece iki sayıda baş müsevvid imzası bulunmaktadır.

Derginin toplam 79 sayısı içerisinde yaklaşık 2300 fetva vardır. Fetvalarla ilgili yaklaşık 240 farklı başlık bulunmaktadır. Fetva yoğunluğunun ilk iki seneden sonra ve özellikle 'Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Neşriyatı' üst başlığı taşıyan ilmî yazıların yayımlanmaya başlamasıyla azaldığı gözlenmektedir.²⁴

Fetvalarda genel olarak ibâdât ve muâmelât alanında klasik diyebileceğimiz ve diğer fıkıh ve fetva kitaplarında da rastlayabileceğimiz meseleler dile getirilmekle birlikte resim, banka, çiçek aşısı, kanun-şeriat, şapka ve I. Dünya Savaşı'nın başında tüm müslümanlara hitaben yayımlanan cihad fetvaları gibi devrin özelliklerini yansıtan yeni hususların da zaman zaman fetvalara konu edildiği görülmektedir.

Fetvalarda genellikle Hanefi mezhebine bağlı kalınmakla birlikte, diğer mezhep kavillerine binaen hüküm verildiği de varıddir. Mesela, mefkûd zevc ile ilgili olarak fesh-i nikah konusunda maslahat ilkesine binaen Hanbeli mezhebinin görüşünün alındığı defalarca ifade edilmektedir.²⁵

Fetvâhâne-i Âlî Kararları

Fetvalardan farklı olarak yer alan bu başlık altında, Fetvahane tarafından çeşitli mevzularda alınan kararlar yayınlanmıştır.²⁶

Fetvâhâne-i Âlî'nin Mukarrerât-ı Nakziyyesi²⁷

Bilindiği üzere fetvahane, mahkemeler üstü bir kurum olup şer'î mahkemelerin temyiz merciidir. Dolayısıyla şer'î bir mahkeme tarafından verilen bir karar, usûl ya da

21 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 1, s. 20-21; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 190.

22 *Ceride-i İlmiyye*'de yer alan fetva metinlerinin neşri, konulara göre dağılımı ve bazı fetvalar hakkındaki değerlendirmeler için bkz.: İsmail Cebeci, "Ceride-i İlmiyye'de Yer Alan Fetvalar", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

23 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 1, s. 24-28.

24 *Ceride-i İlmiyye*'deki fetvaların bab, konu ve başlıklara göre dağılımı ile ilgili liste ve tablolar için bkz.: Cebeci, *a.g.t.*, s. 71-81.

25 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 21, s. 387.

26 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 22, s. 444.

27 *Ceride-i İlmiyye*'deki nakz kararları için bkz.: Saliha Okur, "Ceride-i İlmiyye'deki Bozma Kararlarının Hukukî Tahlili", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

gerekçe yönünden uygun görülmediği takdirde fetvahaneye tarafından bozulabilmekte olup *Ceride-i İlmiyye*'de bozulma gerekçeleri açıklanmıştır ve bu gerekçeler, kimi zaman maddeler halinde sıralanmıştır. İşte "Mukarrerât-ı Nakziyye" başlığı altında yayınlanan bu kararların başında "(...) kadısı [ya da kadılığı] tarafından verilen (...) tarihli i'lâmın esbâb-ı nakziyyesi" ifadesi yer almaktadır.²⁸

Ecvibe-i Şer'iyye

Genellikle resmî kurumları ilgilendiren önemli meselelere verilen cevap ve açıklamaları içeren bu bölümde, suallerin hangi kurum tarafından sorulduğu da çoğu zaman dipnotlarda belirtilir.²⁹

Tebliğât-ı Umûmiyye

Bazı sayılarda yer alan bu başlık altında, şer'î mahkemelerin faaliyetleri, hakimlerin nasıl davranması gerektiği, mahkeme esnasında yapılması gerekenler, kadınlara hitaben tebliğler ve memurlara dair bazı kararlar ve resmi dairelerde yapılacak bazı faaliyetler hakkında verilen bilgiler bulunur.³⁰

Nasb ve Tayin

Meşihat makamı tarafından yapılan kadılık, müftülük vb. atamaları ihtiva eden nasb ve tayin kısmında atanan kişinin adı ve atandığı makam ve yer adı da zikredilir.³¹

Encümenler

Çeşitli konularda bazı kararlar almak ve görevlere iştirak etmek üzere kurulan komisyonlara seçilen azaları bildiren bu tür yazılar, bazı kararlarda komisyonun hangi zamanlarda toplanacağını açıklar.³²

Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye Mukarrerâtı

Bu meclis, Meşihat Dairesi'nde kadınlara naiblerin i'lamlarını temyiz yoluyla tedkik etmek ve 21 Muharrem 1290 [1873] tarihli talimatname ve zeyllerinde yazılı işlere bakmak üzere teşkil olunan heyetin adıdır. Bu meclisin almış olduğu karar sûretleri *Ceride-i İlmiyye*'nin bir çok sayısında mevcuttur.³³

Talimatnâme

Derginin bazı sayılarında yer alan talimatnamelerde Meşihata bağlı çeşitli kurumlarla ilgili talimatlar bulunmaktadır.³⁴

28 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 28-29.

29 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 28; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 193.

30 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 31; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 195.

31 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 43; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 195.

32 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 1, s. 47.

33 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 7, s. 496-497.

34 Örneğin bkz.: *CI*, sy. 6, s. 422-423.

Tezâkir-i Âliyye

Tezkire, genel olarak resmi daireler arasında yazışmaların yapıldığı evraka denir. Ancak *Ceride-i İlmiyye*'de yer alan bu yazılar, genellikle taşra şer'î mahkemeleri ile Meşihat arasında yapılan şer'î kararların teâtisinde kullanılır.³⁵

Tevcîhât-ı İlmiyye

Şekil olarak İrâde-i Seniyye'ye çok benzeyen Tevcîhât-ı İlmiyye, genelde kadınların ve diğer ilmî makam sahiplerinin tayinlerini ihtiva eder. Sonunda padişahın ve şeyhülislamın isimleri bulunmaktadır.³⁶

Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye Yazıları

Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye'nin kuruluşu ile birlikte *Ceride-i İlmiyye*'nin de çehresi 36. sayıdan itibaren bir ölçüde değişmiştir. Bu sayıya kadar resmî duyurular, kararlar ve fetvalar ağırlıkta iken bu sayıdan itibaren bu tür yazılar azalmış, kelmâ, ahlakî, ilmî ve irşad amaçlı yazılar çoğalmıştır.³⁷

Ayrıca 41. sayıdan itibaren "Dâru'l-Hikme Mukarrarâtı" ve "Dâru'l-Hikme Neşriyâtı" üst başlıklı yazılar da dergide yer almıştır. Dâru'l-Hikme mukarrarâtı, Dâru'l-Hikme'nin fıkıh, kelmâ ve ahlak komisyonlarının çeşitli kararlarını ve toplumu ilgilendiren dinî, ahlakî ve sosyal meseleler hakkındaki görüşleri ve devrin yayın organlarında çıkmış yazılara verilmiş cevapları da ihtiva eder.³⁸

Dergide daha çok yer verilen "Dâru'l-Hikme Neşriyâtı"³⁹ başlığı altında ise, ilgili komisyon üyelerinin imzalarını taşıyan ilmî makaleler yer almaktadır. Bu zatlar arasında İzmirli İsmail Hakkı, Eşref Efendîzâde, Şevketî Efendi, Cevdet Efendi, Arapgirli Hüseyin Avni, Ahmed Rasim Avni, Rebî'î Efendi ve Seyyid Nesîb gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Bu şahıslar tarafından yazılan yazılar ağırlıklı olarak dinî-ahlakî ve ilmî içerikli yazılar olup 'Din ve Dinsizlik', 'Vezâif-i İnsâniyye', 'Din Nazarında Hayat', 'İlm-i Kelâm', 'İlim', 'Hikmet-i Edyân' ve 'Hikmet-i Teşrî' başlıkları örnek olarak zikredilebilir. Sonraki bazı sayılarda görülen "Neşriyat-ı Husûsiyye" başlıklı yazılarda ise komisyon üyeleri ve diğer ilim adamlarının dinî konularda yazdıkları ilmî ve fikrî yazılar yer almaktadır.

İlaveten, *Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye* beyannameleri, *Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye* Taşra Teşkilatı, *Dâru'l-Hikme*'de müteşekkil ahlak komisyonu mukarrerâtı ve Ferid Efendi'nin Ayasofya vaazlarının hülâsası farklı sayılarda yayımlanmıştır. Bazen de, Dâru'l-Hikme'ye sorulan sorulara verilen cevaplara yer verilmiştir. İzmirli İsmail Hakkı tarafından hazırlanan ve 51. sayıda başlayan 'İslam Âlimleri ve Mütefekkirleri' başlıklı yazılar –daha sonraları 'İslam Mütefekkirleri' olarak değiştirilmiştir– son sayıya kadar İmam Gazâlî'ye hasredilmiştir.

Ceride-i İlmiyye'de bu genel başlıklar dışında ders program ve çizelgeleri, bazı imtihanlarda başarılı olan öğrencilerin isimleri ve aldıkları notlar, medresetü'l-kudât'a ait duyurular ve ayrıca 'Kitâbü'l-mehâdir ve's-sicillât', 'Kanun Sûreti', 'Meclis-i Tedkî-

35 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 5, s. 228-233; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 198.

36 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 6, s. 424; ayrıca bkz.: Eraslan, s. 199.

37 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 63, s. 2025; sy. 74-75, s. 2421.

38 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 38, s. 1509-1511.

39 Örneğin bkz.: *Cl*, sy. 76-77, s. 2482.

kât-ı Şer'iyeye Mukarrerâtı', 'Evkâf-ı Nezâret Celîlesi Tebliğât-ı Umûmiyyesi' ve 'Tali-matnâme' gibi başlıklar da zaman zaman karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Ceride-i İlmiyye, Osmanlı Devleti'nin resmî bir kurumu olan Şeyhülislamlık Müessesesi tarafından yayımlanması, devlet mekanizmaları arasındaki sistemi, dönemin ilmî seviyesini ve halk için yapılan irşad faaliyetlerini göstermesi itibarıyla çok yönlü ve önemli bir kaynaktır. Bu anlamda dergi; din, hukuk, tarih, sosyal tarih, kurumlar tarihi vb. gibi alanları araştıranlar için ihmal edilemez bilgiler içermektedir. Ayrıca, siyasi ve sosyal açıdan yoğun değişimlerin yaşandığı ve savaşların toplum hayatında etkili olduğu bir zamanda neşredilmiş olması, derginin önemini artırmıştır. Fakat bütün bu özellikleri taşımasına rağmen, bugüne kadar *Ceride-i İlmiyye* üzerinde yeterli mesai harcandığını söylemek de maalesef zordur.

The Periodical of the Şeyhülislam's Office: The *Ceride-i İlmiyye*

İsmail CEBECİ

Abstract

Ceride-i İlmiyye was published between 1914-1922 as the official journal of *Bâb-ı Meşihat*. It was published to announce the fatwas, judgements and decisions of Fetvâhane and the religious courts, the news and announcements of some religious institutions and articles of some effective scholars. While the main language of the journal was Turkish, other languages such as Arabic, Persian and Urdu was being used in case of a certain need. After the acquisition of the journal to 'Dâru'l-hikmeti'l-İslâmiyye' some important changes happened in the contents and publishing policy. Beginning from the 41th volume of the journal the writings about 'Dâru'l-hikme' and informative articles by important people of that time increased. The journal was published during a time of wars and dramatical changes in political and social life. Thus the journal was in utmost importance for the scholars and people due to the issues which was guiding for this rapidly changing environment.

Keywords: Ceride-i İlmiyye, Bâb-ı Meşihat, Ottoman History, History of Law.

Meşihat Makamının Dergisi: *Ceride-i İlmiyye*

İsmail CEBECİ

Özet

Osmanlı Devletinde Bâb-ı Meşihat tarafından 1914-1922 yılları arasında 79 sayı olarak yayınlanmış bir yayın organıdır. Başta Bâb-ı Meşihat olmak üzere çeşitli dinî ve resmî kuruluşlara ait fetva, hüküm, karar, talimat, nizamname ve haberlerin duyurulması amacıyla

neşredilen *Ceride-i İlmiyye*'nin dili Türkçe olmakla birlikte, bazen Arapça, Farsça, Tatarca ve Urduca dilleri de kullanılmıştır. *Ceride-i İlmiyye*, Şeyhülislamlık tarafından yayınlanması ve dönemin ilmî seviyesini, halk için yapılan irşad faaliyetlerini göstermesi itibarıyla çok yönden önemli bir kaynaktır. Derginin 1918'de kurulan Dâru'l-hikmeti'l-İslâmiyye'ye intikal etmesi yayın politikasını ve muhtevasını da değiştirmiş, 41. sayıdan itibaren ağırlıklı olarak Dâru'l-hikme'yi ilgilendiren yazılar, ilmî encümenlerin görüşlerini ihtiva eden yazılar ile tanınmış alimlerce kaleme alınan ilmî ve fikrî makalelere daha fazla yer verilmiş ve derginin irşad ve tebliğe yönelik yayınları artmıştır. Derginin genel muhtevasını yansıtan bazı yazı başlıkları şöyledir: Hatt-ı Hümayun, İrade-i Seniyye, Kavânin ve Nizâmât, Usûl-i Muhâkemât-ı Şer'iyyeye Dair Nizamnameler, Fetâvâ-yı Şerife, Fetvâhâne-i Âli Kararları, Fetvâhâne-i Âli'nin Mukarrerât-ı Nakziyyesi, Ecvibe-i Şer'iyye, Tebliğât-ı Umûmiyye, Nasb ve Tayin, Meclis-i Tedkikât-ı Şer'iyye Mukarrerâtı, Dâru'l-Hikmeti'l-İslamiyye Yazıları.

Anahtar Kelimeler: Ceride-i İlmiyye, Bâb-ı Meşihat, Osmanlı Tarihi, Hukuk Tarihi.

